

Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirliğinin Test Edilmesi* **

Testing the Validity and Reliability of the Self-Forgiveness Dual Process Scale

Feridun KAYA¹, Hatice ODACI², Fatih AYDIN³

¹Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü. feridunkaya25@gmail.com

²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.
hatodaci@hotmail.com

³Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.
61fatihaydin@gmail.com

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 28.04.2022

Yayına Kabul Tarihi: 02.02.2023

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin genç yetişkinler üzerinde geçerlik ve güvenirliğinin test edilmesidir. Araştırmanın birinci çalışma grubunu 134'ü (%42.3) erkek, 183'ü ise (%57.7) kadın ve yaş ortalaması 22 olarak hesaplanan toplam 317 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın ikinci çalışma grubunu ise 129'u (%46.6) erkek, 148'i (%53.4) kadın toplam 277 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 21 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği, Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu ve Heartland Affetme Ölçeği kullanılmıştır. Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin faktör yapısını test edebilmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Analizler iki faktörlü yapının Türk kültüründe bulunan üniversite öğrencileri üzerinde doğrulandığını ortaya koymuştur. İç tutarlık güvenirligi katsayısı Pozitif Değere Yeniden Yönelim alt boyutu için Cronbach $\alpha = .76$ ve Kişisel Saygının Yenilenmesi alt boyutu için Cronbach $\alpha = .87$ olarak bulunmuştur. Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin ölçüt bağlantılı geçerlik çalışmasının test edilmesi için yürütülen analizler sonucunda ölçeğin her iki boyutundan elde edilen puanlar ile bireylerin genel iyi oluş ve kendini affetme eğilim puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kendini affetme, Geçerlik, Güvenirlik.

***Alıntılama:** Kaya, F., Odacı, H., Aydın, F. (2023). Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirliğinin test edilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(1), 1-29.

** Bu çalışma 21-24 Ekim 2021 tarihinde Uluslararası Bilim, Kültür ve Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

The present study aims to test the validity and reliability of the Self-Forgiveness Dual Process Scale on emerging adults in Turkey. A total of 317 undergraduate students were recruited in the first sample, of whom 134 (42.3%) were male, 183 (57.7%) were female, and the mean age was 22. The second sample consists of 129 (46.6%) males and 148 (53.4%) females, a total of 277 undergraduate students. The mean age was 21. Personal Information Form, the Short Version of the Scales of General Well-Being, the Heartland Forgiveness Scale, and the Self-Forgiveness Dual Process Scale were utilized to collect data. Confirmatory Factor Analysis was used to test the factor structure of the Self-Forgiveness Dual Process Scale. Analysis revealed that the two-factor structure was confirmed in university students in Turkish culture. The internal consistency reliability coefficient was found as Cronbach $\alpha = .76$ for the Value Reorientation subscale and as Cronbach $\alpha = .87$ for Esteem Restoration subscale. The analyses regarding the criterion validity revealed that both subscales have significant positive correlations with general well-being and self-forgiveness.

Keywords: *Self-forgiveness, Validity, Reliability.*

GİRİŞ

İnsanlar eylemlerini planlama kapasitesine sahip olan akıllı varlıklardır. Ancak sergiledikleri eylemin iyi ya da kötü niyetli olmasına bakılmaksızın bazen pişmanlık verici sonuçlarla karşılaşabilmektedirler. Böylesi durumlarda bireylerin yaşamlarını daha sağlıklı bir şekilde sürdürmelerinde affetmenin önemi ortaya çıkmaktadır. İlk bilimsel açıklamalar affetmenin karmaşık bir kavram olduğunu ve küçük parçalara ayrılarak ifade edilmesinin zor olduğunu vurgulamaktadır (Enright vd., 1996). Affetme konusunda yürütülen çalışmalar, bin dokuz yüz seksenlerde artış göstermiş, iki binli yıllarda ise psikoloji alanında dikkat çekici kavramlardan birisi hâline gelmiştir (McCullough vd., 2005). Nitekim aile danışmanlığı, sosyal psikoloji, danışmanlık psikolojisi ve din psikolojisi ağırlıklı olmak üzere birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. Bu alanlarda yürütülen çalışmalarda araştırmacıların affetmeyi farklı yönlerden ele aldığı görülmektedir. Bu yönler incelendiğinde kendini affetme, diğerlerini affetme, romantik ilişkilerde affetme gibi affetme türleri olduğu görülmektedir (Kato, 2016; Toussaint vd., 2017). Pek çok araştırmaya konu olmasına karşın affetme kavramına ilişkin üzerinde anlaşılmış bir tanımın olmadığı söylenebilir. Ancak genel kabule göre affetmenin, bireyin kendine yönelik hatalı davranışlar gösteren birine karşı öz alma,

darılma ve gücenme gibi olumsuz yaklaşımlardan uzaklaşması ve bu kişiye karşı merhamet ve sevgi göstermesi olduğu söylenebilir (Enright ve Coyle, 1998).

Affetmenin bir duruma verilen bir kişilik eğilimi, karşıt bir tepki ve sosyal öğelerin bir özelliği olarak farklı perspektiflerden ele alınması ile tanımının daha iyi anlaşılacağı vurgulanmıştır (McCullough ve Witvliet, 2002). Karşıt tepki olarak ifade edilen affetme, mağdurun suçlu kişiye yönelik düşünce, duygu ve davranışlarında olumlu değişim göstermesidir. Gösterilen değişimin ise zamanla daha az olumsuz ve daha fazla toplumsal değişimi destekler nitelikte olduğu ifade edilmektedir. Bir kişilik eğilimi olarak affetme ise bir bireyin başkalarını affetmeye ilişkin tutumlarında hayatın çoğunda nispeten tutarlı bir eğilim içerisinde olması anlamına gelmektedir. Bu anlamda insanlar belirli bir oranda affedici ya da affedici olmayan olarak tanımlanabilir. Sosyal öğelerin bir özelliği olarak affetme ise samimiyet, güven veya bağlılığa benzer bir nitelik olarak anlaşılabilir.

Son yıllarda iki tür affetmeden söz edilmektedir. Bireyin saygılı bir şekilde davranışsal amacına yönelik olarak suçluyu affetmeye karar vermesi, karar verme süreci olarak değerlendirilen durumu ifade etmektedir (Davis vd., 2015). Duygusal affetme olarak adlandırılan ikinci affetme türü ise olumsuz bir durumun getirdiği ve bireyleri kötü şekilde etkileyen suçlama, kınama gibi duyguların azaldığı ve kabul edilen duygular sonrasında olumlu olmaya bir dönüşümün olduğu durum olarak ele alınmaktadır (Worthington vd., 2018).

Affetme konusundaki çoğu teori ve araştırma, insanların başkalarını affetme kapasitelerine veya istekliliklerine odaklandıklarını göstermektedir (Hall ve Fincham, 2005). Ancak affetmek hem bireysel hem de kişilerarası boyutları içeren karmaşık bir süreçtir. Kapsamlı klinik deneyime dayanarak, Enright ve diğerleri (1996) insan deneyiminde birden fazla affetme katmanını yakalamak için bir “affetme üçlüsü” önermişlerdir. Başkalarını affetme kapasitesine ek olarak, diğerlerinden algılanan affetmenin ve kendini affetmenin önemine dikkat çekilmiştir. Her ne kadar diğer insanları onların hatalarından dolayı affetmek çok önemli olsa da bireylerin kendilerini affetme kapasitesi iyi oluş için kritik rol üstlenmektedir. Nitekim yaşanan olumsuz

olaylar sonrasında kişilerin pişmanlıklarının olabileceği ve kendilerini suçlayabilecekleri bilinmektedir. Bireylerin bu durumdan olumlu şekilde kurtuluş sağlamasında hem suç işledikleri kişilerden özür dilemelerinin hem de kendini affedebilmelerinin önemi üzerinde durulmaktadır (Compton ve Hoffman, 2013).

Kendini affetme, bir suçtan dolayı bireyin kendisine karşı kin beslemeyi bırakma süreci olarak tanımlanmaktadır (Wohl vd., 2008). Bir başka tanıma göre ise kendini affetme, kendini kişisel başarısızlıklarından veya başkalarına karşı olan ihlallerinden dolayı affetme yeteneğidir (Hall ve Fincham, 2005; Mauger vd., 1992). Buna ek olarak, kendini affetme bir eğilim olarak değerlendirilmiştir (Mauger vd., 1992; Thompson vd., 2005). Bir diğer bakış açısında ise kendini affetme, suçla ilgili uyarıcılardan uzaklaşmamaya daha fazla motive olma ile hem kendisine yönelik intikamcı isteklerinin azalmasını hem de kendisine yönelik yardımseverlik düşüncelerinin artmasını sağlayan bir motivasyon değişikliği olarak ifade edilmektedir (Hall ve Fincham, 2005). Ayrıca kendini affetmenin iki şekilde yapıldığı da vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi bireyin diğer insanlara yönelik hataları eylemleri sonucunda kendisi affetmesi, diğeri ise kişinin kendine yönelik verdiği zararlardan dolayı kendisini affetmesi gösterilmektedir (Hall ve Fincham, 2005). Yukarıda ifade edilenlere ek olarak kişinin hatalarını kabul etmesi ve davranışın sorumluluğunu almasıyla kendini affetmenin gerçekleşebileceği vurgulanmıştır (Taysi, 2007). Sonuç olarak bireyin hatasının farkına varması ile hem kendisine karşı olumsuz duygularında bir azalma hem de bu duruma paralel olarak olumlu duygularında bir artışın meydana gelmesi, kendini affetme olarak değerlendirilmektedir (Enright vd., 1996).

Affetme alanındaki çalışmalarda, diğer insanları affetmenin birçok araştırmada incelendiği görülürken kendini affetmenin çok fazla ele alınmadığı dile getirilmiştir (Hall ve Fincham, 2005). Bu duruma paralel olarak affetme sürecinin çoğunlukla mağdurun bakış açısından değerlendirildiği, suç işleyenin bakış açısı tarafından değerlendirilmesinin göz ardı edilmesinin ise bir eksiklik meydana getirdiğinin altı çizilmektedir (Riek, 2010). Bireyin başkalarına zarar vermesi durumunda, davranışının farkına varması ile suçluluk, isteksizlik, gönülsüzlük gibi duygular eşlik edebilmektedir.

Bunun yanı sıra kişinin kendisine yönelik hatalı davranışları sonucunda pişmanlık yaşamasının olasılığından da söz edilmektedir (Strelan, 2007). Birey kendini affetmez ise keder, pişmanlık, duygusal çökkünlük gibi olumsuz duygular yaşayabilmektedir (Jacinto ve Edwards, 2011). Oysa kendini affetmek, bireylerin davranışlarından ötürü sorumluluk almasını sağlamakta ve kendisini suçlama ya da suçluluk duygusuna neden olan öz-eleştiri, ruminasyon ve kendini tüketme davranışlarının yatışmasına imkân tanımaktadır (Compton ve Hoffman, 2013). Bireyin bu olumsuz duyguları sağlıklı bir şekilde çözümlenebilmesi ve değişim yaşaması için kendisini affetmesi gerekmektedir. Nitekim üzücü davranışlardan ötürü bireylerin kendini ya da başkasını suçlamasının psikolojik yardım alma süreçlerinde sık karşılaşılan problemler arasında olduğu görülmektedir (Menahem ve Love, 2013).

İnsanların başkalarına veya kendilerine karşı hissettikleri olumsuz duyguları kabul etmemeleri iyi oluşlarını tehlikeye sokmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalarda affetmenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlıkla ilişkili olduğu bulunmuştur (Elliott, 2015; Griffin vd., 2018; Wohl vd., 2008). Deneyimlenen olumsuz ve yıpratıcı yaşantıların azalmasıyla birlikte bireylerin empati, merhamet ve sevgi gibi olumlu birtakım duygularında artış olabileceği ve böylece affetmemeye ilişkili olumsuz duyguların yatışabileceğine işaret edilmektedir (Worthington vd., 2018). Alanyazında affetme olmadan, öfke, kızgınlık ve incinme gibi bazı duyguların, hayatları tüketebileceği ve gittikçe artan düşmanlık ve intikam arzusu döngüleri yaratabileceği vurgulanmıştır (Compton ve Hoffman, 2013). Bu bağlamda McCullough (2000) affetmenin intikam alma arzusunun ötesine geçilmesine ve sosyal bağların yeniden kurulmasına izin verdiğini dile getirmiştir. Benzer olarak Emmons (2005) affetmeyi olumsuz duyguları düzenlemenin en kullanışlı yollarından biri olarak görmüştür. Ayrıca affetmenin insanların yaşamlarında kaçınılmaz olarak meydana gelen mağdur ya da bir suçun faili olması durumuyla başa çıkmak için kullanılan birçok stratejiden birisi olduğu da vurgulanmıştır (Worthington vd., 2018).

Alanyazında affetmeyi ölçmeyi amaçlayan farklı ölçme araçlarının olduğu görülmektedir. Bu ölçme araçlarının Diğerlerini Affetme Ölçeği (Mauger vd., 1992),

Affetme İsteği Ölçeği (Helb ve Enright, 1993), Aile Affetme Ölçeği (Pollard vd., 1998), Suça İlişkin Motivasyon Envanteri (McCullough vd., 1998), Rye Affetme Ölçeği (Rye vd., 2001), Enright Affetme Envanteri (Enright ve Rique, 2004), Davranışsal Affetme Ölçeği (Exline vd., 2004), Heartland Affetme Ölçeği (Thompson vd., 2005), Affedicilik Ölçeği (Berry vd., 2005), Kararlı Affetme Ölçeği ve Duygusal Affetme Ölçeği (Worthington vd., 2007), Durumsal Kendini Affetme Ölçeği (Wohl vd., 2008), Evlilik ile İlgili Suça Yönelik Affetme Ölçeği (Paleari vd., 2009), Affetmenin Kaynağının Dağılımı Ölçeği (Carlisle vd., 2012), Kendini Affetmenin Farklılaştırılmış Süreç Ölçeği (Woodyatt ve Wenzel, 2013), Affetme Uzlaşma Ölçeği (Balkin vd., 2014), Evlilikte Bağışlama Ölçeği-Olay (Fincham vd., 2004) ve Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği (Griffin vd., 2018) olarak sıralanmaktadır.

Ulusal alanyazın incelendiğinde yukarıda ifade edilen ölçme araçlarından; Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği (Taysi, 2007), Heartland Affetme Ölçeği (Bugay vd., 2012), Affedicilik Ölçeği (Sarıçam ve Akın, 2013), Evlilik ile İlgili Suça Yönelik Affetme Ölçeği (Erkan, 2015), Evlilikte Bağışlama Ölçeği-Olay (Durmuş ve Manap, 2018), Başkalarını Affetme Ölçeği ve Kendini Affetme Ölçeği'nin (Havere ve Gizir, 2020) Türkçeye uyarlama çalışmalarının yapıldığı belirlenmiştir. Affetmeyi ele alan ölçme araçlarını değerlendiren uyarlama çalışmalarının yanı sıra affetmeyi ele alan ölçek geliştirme çalışmalarının da ulusal alanyazında yapıldığı görülmektedir. Bu ölçme araçlarının ise Affetme Esnekliği Ölçeği (Çolak, 2014), Affetme Ölçeği (Ersanlı ve Vural Batık, 2015), Ergenler İçin Affetme Ölçeği (Asıcı ve Karaca, 2018) ve Kişilerarası İlişkilerde Affetme Ölçeği (Kaya, 2019) oldukları tespit edilmiştir.

Uluslararası ve ulusal alanyazında affetmeyi ele alan çeşitli ölçme araçlarının var olduğu görülmektedir. Genel olarak bu ölçme araçları sekiz başlık altında toplanmaktadır. Bu başlıklar; bir suçtan dolayı diğerlerini affetmeyi ele alan ölçme araçları, kimyasal değişimleri ele alan ölçme araçları, periferik fizyolojik belirtileri değerlendiren ölçme araçları, merkezi sinir sistemini değerlendiren ölçme araçları, davranışsal ölçme araçları, suç olayları, zaman ve ilişki süresince affetme eğilimini içeren ölçme araçları, durumsal affetme ölçme araçları ve eğilimsel affetme ölçme

araçları olarak sıralanmaktadır (Worthington vd., 2014). Bu noktada affetmeyi ele alan ölçme araçlarının affetmeyi değerlendirme tarzları incelendiğinde ölçme araçlarının çoğunluğunun eğilimsel affetmeyi veya bir suçtan dolayı diğerlerini affetmeyi içeren ölçme araçları olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin ve Kendini Affetmenin Farklılaştırılmış Süreç Ölçeği'nin ise kendini affetmeyi süreç içerisinde değerlendiren ölçme araçları oldukları görülmektedir. Bunlardan sosyal bilişsel teori çerçevesinde oluşturulan Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin on madde ve iki boyuttan meydana gelen bir ölçme aracı olduğu anlaşılmaktadır. Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği kendini affetmeyi tanımlama ve değerlendirmeye ilgili endişeleri ortadan kaldırmak için Kendini Affetmenin İkili Süreç Modeli'nden yararlanmaktadır (Griffin vd., 2015). Bu model, kendini affetmeyi bir ahlaki onarım stratejisi olarak kavramsallaştırarak Sosyal Bilişsel Teori'nin öne sürdüğü ahlaki davranışı genişletmektedir (Griffin vd., 2018). Sosyal Bilişsel Teori'ye göre, insanlar diğer insanların davranışlarını izleyerek bilgiler elde etmekte, sosyal-ahlaki değerlere göre kendi davranışlarını yargılamakta, öz-değeri ve sosyal bağlantılarına yönelik tehditleri azaltarak, bireysel tatminini arttırmaya yönelik davranışlar sergilemektedir. Bütün bu ifade edilenlerin yapılması da bireyin ahlaki öz düzenlemesinin genişlediği anlamına gelmektedir (Bandura, 1986, 1991). Ancak bazı durumlarda sosyo-ahlaki değerlerin ihlal edilmesinin kaçınılmaz olduğu bilinmektedir (Bandura vd., 1996). Bandura (2002), bireylerin suç işlemek için ahlaki olarak ayrılacakları çeşitli stratejiler tanımlamasına rağmen; suçluların algılanan bir suçun ardından kalıcı aidiyet ve saygınlık ihtiyaçlarını karşılamak için ahlaki onarıma girebilecekleri bir süreci tanımlamamıştır (Griffin vd., 2018). Bu nedenle, Kendini Affetmenin İkili Süreç Modeli kendini affetmeyi; (a) hataların sorumluluğunu kabul etme kararı vererek olumlu değerlere yeniden yön verme ve davranışlarını gelecekte olduğu kadar olumlu değerlerle uyumlu hale getirme, (b) kendini eleştiren duyguları, kendini olumlayan duygularla değiştirerek saygınlığı geri kazanma olarak tanımlamaktadır (Griffin vd., 2015). Özetle kendini affetme, pozitif değerlere yüksek düzeyde yeniden yönelim ve kişisel saygının yüksek düzeyde yeniden ele alınmasını içermektedir. Buradan hareketle, Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin hem ulusal

alanyazında kullanılan ölçme araçlarından farklı olarak kendini affetmeyi farklı bir bakış açısıyla değerlendiriyor oluşu hem de madde sayısı bakımından çok uzun bir ölçme aracı olmaması nedeniyle araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmüş ve ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmasına başlanmıştır. Yukarıda ifade edilenlerden hareketle bu araştırmanın amacı, Griffin ve diğerleri (2018) tarafından geliştirilen Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılmasıdır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın ilk çalışma grubunu 183'ü (%57.7) kadın, 134'ü (%42.3) erkek, toplam 317 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşlarının 18 ila 35 arasında değiştiği ve yaş ortalamasının 22.00 (SS = 3.07) olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın ikinci çalışma grubunu ise 148'i (%53.4) kadın, 129'ü (%46.6) erkek, toplam 277 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşlarının 18 ila 30 arasında değiştiği ve yaş ortalamasının 21.00 (SS = 2.10) olduğu hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğü ile ilgili alanyazında bulunan öneriler incelendiğinde, ölçülen gösterge değişkenlerin her biri için 15 gözlemin elde edilmesinin gerekli olduğu tespit edilmiştir (Stevens, 2009). Bu ölçüt dikkate alındığında, araştırmanın katılımcı sayısının faktör analizi çalışmaları için yeterli olduğu söylenebilir. Araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Türleri	Çalışma 1		Çalışma 2	
		n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	183	57.7	148	53.4
	Erkek	134	42.3	129	46.6
Sınıf Düzeyi	Birinci Sınıf	85	26.8	79	28.5
	İkinci Sınıf	65	20.5	51	18.4
	Üçüncü Sınıf	82	25.9	70	25.3
	Dördüncü Sınıf	85	26.8	77	27.8

Sosyo-	Kötü	14	4.4	24	8.7
Ekonomik	Orta	201	63.4	172	62.1
Düzye	İyi	102	32.2	81	29.2

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak, Kişisel Bilgi Formu, Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği (KAİSÖ), Heartland Affetme Ölçeği (HAÖ) ve Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu (GİÖÖKF) kullanılmıştır.

Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği (KAİSÖ)

Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği, kendini affetme süreçlerini değerlendirmek amacıyla Griffin ve diğerleri (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında 50 madde ile başlanılan çalışma daha sonra 26 maddeye düşürülmüş ve bu maddelere Açımlayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Yürütülen analiz sonucunda toplam varyansın %50.95'ini açıklayan 11 madde iki faktörden meydana gelen bir ölçeğe aracı meydana gelmiştir. Daha sonra ölçeğe bulunan bir madde yapılan istatistiksel analizler sonucunda ölçeğe çıkarılmış ve ölçek 10 maddeden meydana gelmiştir. Ölçeğin faktörleri Pozitif Değere Yeniden Yönelim (PDYY) ve Kişisel Saygının Yenilenmesi (KSY) olarak isimlendirilmiştir. Ölçek maddeleri 7'li Likert olarak '1' kesinlikle katılmıyorum ile '7' kesinlikle katılıyorum arasında değerlendirilmektedir. Ölçeğin Pozitif Değere Yeniden Yönelim alt boyutuna ait maddelerinin faktör yük değerlerinin .59 ile .72 arasında, Kişisel Saygının Yenilenmesi alt boyutuna ait maddelerinin faktör yük değerlerinin ise .55 ile .81 arasında oldukları tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizleri sonucunda, Pozitif Değere Yeniden Yönelim alt boyutu için iç tutarlık katsayısı Cronbach $\alpha = .83$ ve Kişisel Saygının Yenilenmesi alt boyutu için iç tutarlık katsayısı Cronbach $\alpha = .86$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenirliği incelendiğinde Pozitif Değere Yeniden Yönelim alt boyutu için ($r = .71$, $p < .001$) ve Kişisel Saygının Yenilenmesi alt boyutu için ($r = .66$, $p < .001$) olarak bulunmuştur. Ölçek alt boyutlarından alınabilecek puanlar minimum 5 ve maksimum 35 arasında yer almaktadır. Ölçeğin alt boyutlarından elde edilecek yüksek puanlar pozitif

değere yeniden yönelimin veya kişisel saygının yenilenmesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırmacılar tarafından çalışmaya katılan bireylerle ilgili demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Formda cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş ve sosyo-ekonomik düzey hakkındaki tutumlarına ilişkin dört soru yer almaktadır.

Heartland Affetme Ölçeği (HAÖ)

Bireylerin affetme düzeylerini belirlemek için Thompson ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen bir ölçme aracıdır. Ölçme aracı üç alt boyut ve 18 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek maddeleri 7'li Likert tipi derecelendirme ölçeği ile puanlanmaktadır. Güvenirlik analizleri sonucunda ölçeğin alt boyutları ve toplamı için iç tutarlık katsayılarının Cronbach $\alpha = .75$ ile Cronbach $\alpha = .87$ arasında olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bugay ve Demir (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği Bugay ve diğerleri (2012) tarafından daha geniş bir örnekleme yeniden değerlendirilmiştir. Güvenirlik analizi sonuçlarına göre iç tutarlık katsayıları Kendini Affetme alt boyutu için Cronbach $\alpha = .71$, Başkalarını Affetme alt boyutu için Cronbach $\alpha = .82$, Durumları Affetme alt boyutu için Cronbach $\alpha = .79$ ve ölçeğin tamamı için Cronbach $\alpha = .80$ olarak bulunmuştur (Bugay vd., 2012). Bu çalışma kapsamında kendini affetme alt ölçeği kullanılmıştır ve mevcut veri seti ile gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda iç tutarlık katsayısı Cronbach $\alpha = .61$ olarak hesaplanmıştır.

Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu (GİOÖKF)

Bireylerin genel iyi oluşlarının tespit edilebilmesi amacıyla Longo ve diğerleri (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 14 maddeden oluşmakta ve maddeler 5'li Likert tipi derecelendirme ölçeği ile puanlanmaktadır. Güvenirlik analizler sonucunda McDonald's omega hiyerarşik (ω_h) katsayısı .86 olarak bulunmuştur (Longo vd., 2018). Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu'nun Türkçeye uyarlama çalışması Odacı ve diğerleri (2021)

tarafından yapılmıştır. 14 madde ve tek boyuttan oluşan ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi amacıyla yürütülen Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları, ölçeğin tek boyutlu yapısının üniversite öğrencileri üzerinde doğrulandığını göstermiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları sonucunda, iç tutarlık katsayısının Cronbach $\alpha = .84$ olduğu görülmüştür (Odacı vd., 2021). Mevcut veri seti için ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach $\alpha = .89$ olarak hesaplanmıştır.

İşlem

KAİSÖ'nün geçerlik ve güvenirlik çalışması için ilk olarak Dr. Griffin ile iletişime geçilmiş ve izin elde edilmiştir. Daha sonrasında bilimsel çalışmaların yürütülmesi hususunda üniversitenin etik kurulunun 31/05/2021 karar tarihli ve 2021/104 karar sayısı ile etik kurul izni alınmıştır. Ölçek maddeleri doktorasını psikolojik danışmanlık ve rehberlik programında tamamlayan üç araştırmacı tarafından ayrı ayrı Türkçeye çevrilmiştir. Mevcut araştırmacılardan ikisi de ölçek maddelerini ayrı ayrı çevirmiş ve toplam beş farklı çeviri araştırmacılar tarafından karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda maddelerin çeviri sonuçları arasında herhangi bir tutarsızlık olmadığı tespit edilmiş ve maddeler son hâline getirilmiştir. Ayrıca maddelerin dil bakımında bir hata içerip içermediği ve anlaşılır olup olmadığı Türk Dili alanında uzman olan araştırmacılar tarafından değerlendirilmiş ve maddeler ölçme değerlendirme açısından iki araştırmacı tarafından incelenmiştir. İnceleme sonrasında maddelerde herhangi bir sorunun olmadığı belirlendikten sonra ölçek maddeleri çevrimiçi formlar aracılığıyla uygulanmıştır. Hazırlanan formlara araştırma hakkında detaylı bilgi ve bilgilendirilmiş onam kısmı eklenmiştir. Çalışmaya katkı sağlamayı kabul eden gönüllü katılımcılar çevrimiçi formu ortalama beş dakika içerisinde doldurmuşlardır. Araştırmada ölçüt bağlantılı geçerlik çalışması için hazırlanan formlara araştırma hakkında detaylı bilgi ve bilgilendirilmiş onam kısmı eklenmiştir. Çalışmaya katkı sağlamayı kabul eden gönüllü katılımcılar çevrimiçi formu ortalama on dakika içerisinde doldurmuşlardır.

Verilerin Analizi

Faktör analizi işlemlerine başlamadan önce, veri setinde yanlış girişlerin veya eksik verilerin olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu aşamada bir sorun olmadığı belirlendikten sonra veriler içerisinde uç değerler için işlem yapılmıştır. Bu noktada verilerin standartlaştırılmış değerleri arasında +3 ile -3 dışında olan herhangi bir değer olmadığı belirlendikten sonra normallik varsayımı incelenmiştir. Ölçek maddelerinin her birinin normallikleri, çarpıklık ve basıklık değerleriyle incelenmiştir. Nitekim, çarpıklık değerlerinin -1.02 ile -.02 arasında, basıklık değerlerinin ise -.96 ile .64 arasında olduğu görülmüştür. Bu değerlerin (-2, 2) aralığında bulunmasının normallik varsayımını karşıladığına vurgu yapıldığı belirlenmiştir (George ve Mallery, 2019).

KAİSÖ'nün iki faktörlü yapısının Türk üniversite öğrencileri üzerinde yapı geçerliğini incelemek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi'nden (DFA) yararlanılmıştır. DFA sonuçlarının değerlendirilmesi için çeşitli uyum indeksleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, NFI ve CFI için $> .90$, ve RMSEA ve SRMR için $< .08$ ölçüt olarak kabul edilmiştir (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2016). Bu bilgilere ek olarak RMSEA indeksi için ise $.05$ 'in altındaki sonuçların iyi düzeyde uyumu, $.05$ ile $.08$ arasındaki sonuçların kabul edilebilir uyumu ve $.10$ üzerindeki sonuçların verileriyle uyumsuz bir modele işaret ettiği bildirilmektedir (Brown, 2015). KAİSÖ'nün yapı geçerliği aynı zamanda yakınsama geçerliği ve ayırt edici geçerlik teknikleri ile incelenmiştir.

KAİSÖ'nün yakınsama geçerliği için açıklanan ortalama varyans (AOV) değeri ve Kompozit güvenilirlik (CR) değerleri incelenmiştir. Alan yazında AOV değerlerinin $.50$ 'nin altında olması durumunda yapı güvenirliliği değerlerinin $.70$ kritik değerinden oldukça yüksek olmasından dolayı yakınsak geçerliğin sağlanabilmesi için yeterli olduğunun ifade edildiği görülmektedir (Fornell ve Larcker, 1981; Lam, 2012).

KAİSÖ'nün ayırt edicilik geçerliği için AOV değerinin karekökü ve faktörler arası korelasyon değerlerinden yararlanılmıştır. Alanyazında herhangi bir alt boyuttaki AOV'nin karekökünün o alt boyutun diğer alt boyut ile aralarındaki korelasyon

değerinden ve aynı zamanda .50 değerinden küçük olmaması beklendiği görülmektedir (Fornel ve Larcker, 1981; Hair vd., 2010; Yurdugül ve Alsancak Sırakaya, 2013).

KAİSÖ'nün güvenilirliğinin tespit edilmesi için yapı güvenilirliği, iç tutarlık katsayısı ve iki yarı güvenilirliği incelenmiştir. İç tutarlık ve yapı güvenilirliği katsayıları için .70 ve yukarıdaki sonuçların alanyazında yeterli olduğu (Hair vd., 2016; Nunnally ve Bernstein, 1994), iki yarı test güvenilirlikleri için ise yüksek düzeyde korelasyon katsayısı değerlerinin yüksek düzeyde güvenilirliğe kanıt oluşturabileceğinin belirtildiği görülmektedir (Field, 2013).

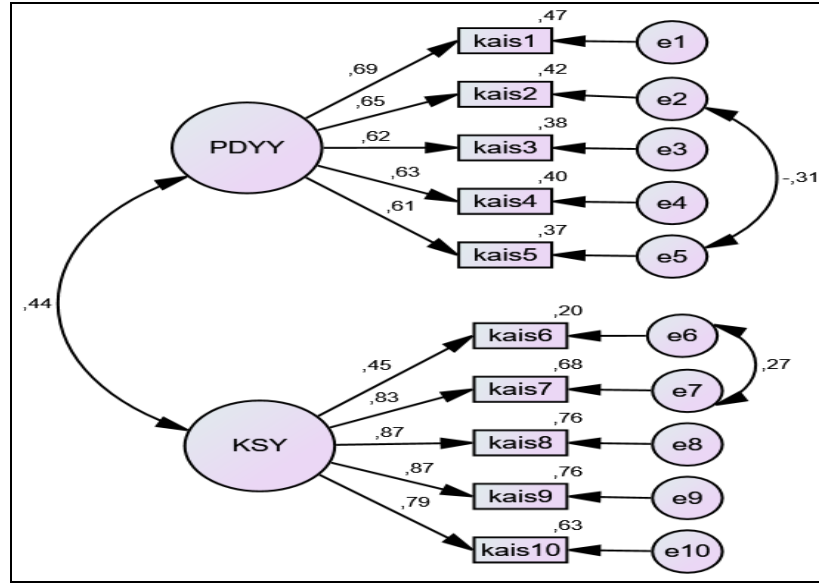
Ayrıca, KAİSÖ'nün ölçüt-bağlantılı geçerlik çalışması kapsamında Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu'ndan ve Heartland Affetme Ölçeği'nin Kendini Affetme alt boyutundan alınan puanlar arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Analiz işlemleri SPSS 21.00 ve IBM AMOS 23.0 Programları ile gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen yapı geçerliği bulguları, yakınsama geçerliği bulguları, ayırt edici geçerlik bulguları, ölçüt bağlantılı geçerlik bulguları ve güvenilirlik bulguları sırayla aşağıda verilmiştir.

Yapı Geçerliği

KAİSÖ'nün faktör yapısını incelemek amacıyla DFA uygulanmıştır. Test edilen DFA modelinin veriyle ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirme amacıyla uyum iyiliği indekslerinden yararlanılmıştır. KAİSÖ'nün DFA sonuçları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. KAİSÖ'nün DFA Sonuçları ve Hata Varyansları

KAİSÖ'nün DFA sonrasında uyum iyiliği değerleri incelenmiştir ($\chi^2= 107.43$, $\chi^2/sd= 3.16$, CFI= .95, NFI= .92, SRMR= .054 ve RMSEA= .083). Modelin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde bazı değerlerin kabul edilebilir uyum iyiliği sergiledikleri tespit edilmiştir. Model sonuçları incelenmeye devam edilmiş ve ölçek maddelerinden madde 2 ile madde 5 ve madde 6 ile madde 7 arasında modifikasyon önerisinin olduğu tespit edilmiş ve bu maddeler arasına hata korelasyonu eklenerek analizler yürütülmüştür. Elde edilen bulgular Tablo 2'de belirtilmiştir. KAİSÖ'nün DFA sonucundaki faktör yük değerlerinin .45 ile .87 arasında değiştiği tespit edilmiştir ($p < .001$). Modelin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde, modelin veriyle iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir ($\chi^2 = 71.52$, $\chi^2/sd = 2.24$, CFI = .97, NFI = .95, SRMR = .045 ve RMSEA = .063). Bu bağlamda, DFA sonuçları KAİSÖ'nün iyi düzeyde uyuma işaret ettiğini göstermektedir.

KAİSÖ'nün faktörlerine ait t değerleri incelendiğinde, bu değerlerin 7.84 ile 9.40 arasında oldukları belirlenmiştir ($p < .001$). Sonuç olarak, tüm bu bulgular KAİSÖ'nün iki boyutlu yapısının doğrulandığını göstermektedir. Sonuç olarak 10 maddelik

KAİSÖ'nün kendini affetmeyi değerlendirmek isteyen araştırmacılar için uygulanabilir olduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. KAİSÖ'nün DFA Sonucu Model Uyum İndeksleri Tablosu

Uyum İndeksleri	İlk Model	İlk Modifikasyon	İkinci Modifikasyon
χ^2/sd	3.16	2.68	2.24
NNFI	.92	.94	.95
CFI	.95	.96	.97
SRMR	.054	.053	.045
RMSEA	.083	.073	.063

KAİSÖ'nün DFA modeline ait standartlaştırılmış faktör yük değerleri, maddeler tarafından açıklanan varyans değerleri ve orijinal ölçeğin madde faktör yük değerleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. KAİSÖ'ye Ait Standartlaştırılmış Faktör Yük Değerleri ve Maddeler Tarafından Açıklanan Varyans Değerleri ile Orijinal Ölçeğin Madde Faktör Yük Değerleri

Boyutlar ve Maddeler	λ	R^2	Orijinal Ölçeğin Madde Faktör Yük Değerleri
<i>Pozitif Değere Yeniden Yönelim (PDYY)</i>			
1. Yaptığım kırıcı davranışı gelecekte tekrar etmemeye çalışacağım.	.69	.47	.72
2. Eylemlerimden sorumlu olduğumu kabul ediyorum.	.65	.42	.72
3. Mümkün olsaydı yaptığım yanlışını geri alırdım.	.62	.38	.70
4. Değerlerimle örtüşmeyen geçmiş davranışlarımdan dolayı pişmanlık duyuyorum.	.63	.40	.64
5. Davranışlarım benim için önemli olan şeylerle örtüşmedi.	.61	.37	.59
<i>Kişisel Saygının Yenilenmesi (KSY)</i>			
6. Yanlış bir şey yapmış olmama rağmen, kendimi olduğum gibi kabul ediyorum.	.45	.20	.55
7. Hatama rağmen kendimi değerli bir insan	.83	.68	.81

olarak görüyorum.			
8. Yanlış yapmış olsam da kendimi hâlâ seviyorum.	.87	.76	.81
9. Yanlış yapmış olsam da kendime saygı duyuyorum.	.87	.76	.80
10. Kendime şefkat duyuyorum.	.79	.63	.76

Yakınsama (Benzeme) Geçerliği

KAİSÖ'nün üniversite öğrencileri üzerindeki yakınsama geçerliği için ilk olarak faktör yük değerlerinin, ikinci olarak AOV değerlerinin .50 kriterinden büyük olup olmadığı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde ölçek maddelerinin faktör yük değerlerinin yalnızca birisi (Madde 6 = .45) hariç diğerleri .50 değerinden büyük bulunmuştur. Ayrıca alt boyutların AOV değerleri .41 ile .61 oldukları ve bu iki değerden birisinin .50 kritik değerinden büyük diğerinin ise .50'den küçük olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan yapı güvenilirliği değerlerinin ise KSY boyutu için CR = .88 ve PDYY boyutu için CR = .78 olduğu belirlenmiştir. Yapı güvenilirliği değerlerinin hem .70'ten hem de AOV değerlerinden büyük olduğu tespit edilmiştir.

Ayırt Edici Geçerlik

KAİSÖ'nün yapısının alt boyutları arasındaki korelasyon değerlerinden ve AOV değerlerinin karekökünden yararlanılarak ayırt edici geçerlik analizleri yapılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde KAİSÖ'nün PDYY boyutunun AOV değerinin karekökünün .68, KSY boyutunun AOV değerinin karekökünün ise .78 olduğu görülmektedir. Elde edilen değerlerin iki boyutun korelasyon değeri olan $r = .34$ 'ten büyük olduğundan dolayı ayırt edicilik geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

Ölçüt Bağlantılı Geçerlik

KAİSÖ'nün ölçüt-bağıntılı geçerlik çalışması ölçeğin PDYY alt boyutu, KSY alt boyutu, Genel İyi Oluş Ölçeği ve Heartland Affetme Ölçeği'nin Kendini Affetme alt boyutundan elde edilen puanlar arasındaki ilişkiler ile değerlendirilmiştir. Veri seti incelendiğinde değişkenlerin çarpıklık değerlerinin -.65 ile .38, basıklık değerlerinin ise

-.81 ile .46 arasında olduğu ve normal dağılım sergiledikleri gözlenmiştir. Daha sonra yürütülen Korelasyon Analizi sonucunda KAİSÖ'nün hem PDYY alt boyutu ile genel iyi oluş ($r = .27, p < .001$) ve kendini affetme ($r = .38, p < .001$) arasında; hem de KSY alt boyutu ile genel iyi oluş ($r = .47, p < .001$) ve kendini affetme ($r = .44, p < .001$) arasında pozitif yönde istatistiksel açıdan orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Güvenirlilik

Güvenirlilik analizleri kapsamında KAİSÖ'nün iç tutarlık, iki yarı güvenirliliği ve yapı güvenirliliği düzeyleri test edilmiştir. Araştırma bulguları KAİSÖ'nün iç tutarlık katsayısının KSY boyutu için Cronbach $\alpha = .87$ ve PDYY boyutu için Cronbach $\alpha = .76$ olduğunu ortaya çıkarmıştır. KAİSÖ'nün iki yarı test korelasyon değerlerine bakıldığında KSY boyutu için ($r = .83$) ve PDYY boyutu için ($r = .71$) oldukları görülmüştür. Bu kriterler göz önüne alındığında, bulguların ölçeğin tatmin edici düzeyde güvenirliliğe sahip olduğunu gösterdiği söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı Griffin ve diğerleri (2018) tarafından geliştirilen 10 maddeli KAİSÖ'nün Türk kültürüne uyarlanarak öğrenciler üzerinde geçerlik ve güvenirlilik analizlerinin yapılmasıdır. Bu bağlamda ölçeğin faktör yapısının üniversite öğrencileri üzerinde doğrulanması için DFA işlemleri yapılmış ve üniversite öğrencileri üzerinde var olan yapı doğrulanmıştır. DFA işlemleri sonucunda oluşturulan modelin uyum iyiliği değerlerinin iyi düzeyde olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2014). Ayrıca KAİSÖ'nün faktör yük değerlerinin .45 ile .87 arasında bulunduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin geliştirilme aşamasında elde edilen bulgular incelendiğinde faktör yük değerlerinin ise .55 ile .81 arasında buldukları belirlenmiştir (Griffin vd., 2018). Bu çalışmada elde edilen sonuçların ölçeğin özgün formundaki sonuçlarla paralellik gösterdiği söylenebilir.

KAİSÖ'nün yapı geçerliği aynı zamanda yakınsama geçerliği ve ayırt edici geçerlik ile de incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ölçeğin alt boyutlarına ait AOV değerlerinin .41 ile .61 olduklarını göstermiştir. Diğer taraftan yapı güvenirliği değerlerinin de .78 ile .88 oldukları ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar dikkate alındığında ölçeğin yakınsama geçerliğinin sağlandığı ifade edilebilir (Fornel ve Larcker, 1981; Hair vd., 2010; Yurdugül ve Alsancak Sırakaya, 2013). Araştırmanın ayırt edici geçerlik bulgularına göz gezdirildiğinde ise, PDYY boyutunun açıkladığı AOV değerinin karekökünün .68, KSY boyutunun AOV değerinin karekökünün ise .78 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu iki değer PDYY ile KSY arasındaki korelasyon değeri olan ($r = .34$)'ten daha yüksek olmasından dolayı ayırt edicilik geçerliğinin sağlandığı da ifade edilebilir (Fornel ve Larcker, 1981; Hair vd., 2010; Yurdugül ve Alsancak Sırakaya, 2013).

KAİSÖ'nün ölçüt bağlantılı geçerlik çalışması için bireylerin genel iyi oluşları ve Affetme Ölçeğinin alt boyutunu oluşturan kendini affetme eğilimleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre KAİSÖ'nün hem PDYY alt boyutu hem de KSY alt boyutlarından elde edilen puanların artması ile bireylerin genel iyi oluş ve Heartland kendini affetme puanlarının da artış gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusu, Heartland kendini affetme ile kendini affetmenin PDYY boyutu ve KSY boyutuyla pozitif yönde ilişkilerinin olduğunu işaret eden araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Kim vd., 2021). Mevcut araştırma bulgusu, kendini affetme ve iyi oluş ilişkisini inceleyen bir diğer çalışmanın bulgusuyla da paraleldir (Çelik ve Serter, 2017). Çalışmada kendini affetmenin, başkasını affetmenin ve durumu affetmenin yüksek olmasının bireylerin öznel iyi oluş düzeyinin yükselmesini sağladığı saptanmıştır. Literatürdeki araştırma sonuçları da kendini affetmenin öznel iyi oluş ile ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Datu, 2014; Serter, 2018; Thompson vd., 2005; Toussaint vd., 2001; Yao vd., 2017). Diğer bir çalışma sonucunda ise affetme ile arkadaş desteği, boş zaman etkinliği ve olumlu duygulanım arasında pozitif yönde ilişkiler bulgularken, depresyon ile negatif yönde ilişki olduğunu bildirmiştir (Tse ve Yip, 2009). Bu çalışmalar araştırma bulgusunu destekler niteliktedir.

KAİSÖ'nün güvenilirlik çalışmasının bulgularına göre ölçeğin boyutlarının iç tutarlık katsayıları KSY boyutu için Cronbach $\alpha = .87$ ve PDYY boyutu için Cronbach $\alpha = .76$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ölçeğin iki yarı test korelasyon bulgularına bakıldığı zaman PDYY boyutu için ($r = .71$) ve KSY boyutu için ($r = .83$) olduğu görülmüştür. Ölçeğin geliştirilme aşamasında elde edilen iç tutarlık katsayı bulguları incelendiğinde PDYY boyutu için Cronbach $\alpha = .83$ ve KSY boyutu için Cronbach $\alpha = .86$ olarak hesaplanmıştır (Griffin vd., 2018). Elde edilen bu sonucun da geliştirme çalışmasında elde edilen sonuçlarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Yukarıda ifade edilen analiz sonuçları dikkate alındığında, KAİSÖ'nün kendini affetme ile ilgili araştırma yapmayı düşünen araştırmacılar için iyi düzeyde geçerlik ve güvenilirlik düzeylerini içeren bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir.

Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra bu çalışmayı sınırlandıran birtakım durumlar da bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan ilkinin çalışmanın örneklem grubunun 594 üniversite öğrencisi ile sınırlı kalması gösterilebilir. KAİSÖ'ye yönelik gelecek zamanlarda yürütülecek olan psikometrik çalışmalarda eğitim hayatının dışında bulunan genç yetişkinleri de dâhil eden daha geniş örneklerde yinelenmesi önerilebilir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin test tekrar test güvenilirlik düzeyi belirlenememiştir. Yapılması muhtemel çalışmalarda ölçeğin test tekrar test güvenilirliğinin incelenmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Asıcı, E. ve Karaca, R. (2018). Ergenler için Affetme Ölçeği (EAÖ): Bir ölçek geliştirme çalışması. *Electronic Turkish Studies-Educational Sciences*, 13(11), 205–228. Doi: 10.7827/TurkishStudies.13144
- Balkin, R. S., Harris, N. A., Freeman, S. J., & Huntington, S. (2014). The forgiveness reconciliation inventory: An instrument to process through issues of forgiveness and conflict. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 3–13. Doi: 10.1177/0748175613497037
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines & J. L. Gerwitz (Ed.), *Handbook of moral behavior and development* (pp. 45–103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101–119. Doi: 10.1080/0305724022014322
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364–374. Doi: 10.1037/0022-3514.71.2.364
- Berry, J. W., Worthington, E. L., Jr., O'Connor, L., Parrott, L., III., & Wade, N. G. (2005). Forgiveness, vengeful rumination and affective traits. *Journal of Personality*, 73(1), 183–225. Doi: 10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: The Guilford Press.
- Bugay, A., & Demir, A. (2010). A turkish version of heartland forgiveness scale. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927–1931. Doi: 10.1016/j.sbspro.2010.07.390
- Bugay, A., Demir, A., & Delevi, R. (2012). Assessment of reliability and validity of the turkish version of heartland forgiveness scale. *Psychological Reports*, 111(2), 575–584. Doi: 10.2466%2F08.21.PR0.111.5.575-584
- Carlisle, R. D., Tsang, J., Ahmad, N. Y., Worthington, E. L., Jr., Witvliet, C. V. O., & Wade, N. G. (2012). Do actions speak louder than words? Differential effects of restitution and apology on behavioral and self-reported forgiveness. *Journal of Positive Psychology*, 7(4), 294–305. Doi: 10.1080/17439760.2012.690444
- Compton, W. C., & Hoffman, E. (2013). *Positive psychology: The science of happiness and flourishing*. Belmont: Wadsworth

- Çelik, S. B., & Serter, G. Ö. (2017). The role of forgiveness on subjective well-being of university students in their romantic relationships. *International Journal of Human Sciences*, 14(4), 3990–4001. Doi: 10.14687/jhs.v14i4.4874
- Çolak, T. S. (2014). *Logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışmanın affetme esnekliği kazandırma üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Datu, J. A. D. (2014). Forgiveness, gratitude and subjective well-being among Filipino adolescents. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 36(3), 262–273. Doi: 10.1007/s10447-013-9205-9
- Davis, D. E., Hook, J. N., Van Tongeren, D. R., DeBlaere, C., Rice, K. G., & Worthington, E. L. (2015). Making a decision to forgive. *Journal of Counseling Psychology*, 62(2), 280–288. Doi: 10.1037/cou0000054
- Durmuş, E. ve Manap, A. (2018). Evlilikte bağışlama ölçeği-olay: türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 2033–2049. Doi: 10.17240/aibuefd.2018.18.41844-504877
- Elliot, B. (2015). Forgiveness interventions to promote physical health. In L. L. Toussaint, E. L. Worthington & D. R. Williams (Ed.), *Forgiveness and health: Scientific evidence and theories relating forgiveness to better health* (pp. 271–285). New York, NY: Springer.
- Emmons, R. A., (2005). Emotion and religion. In R. F., Paloutzian & C. L. Park, (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 235–252.). New York, NY: Guilford Press.
- Enright, R. D., & Coyle, C. T. (1998). Researching the process model of forgiveness within psychological interventions. In E. L. Worthington (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives* (pp. 139–161). Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Enright, R. D., & The Human Development Study Group. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness and self-forgiveness. *Counseling & Values*, 40(2), 107–127. Doi: 10.1002/j.2161-007X.1996.tb00844.x
- Enright, R. D., & Rique, J. (2004). *The Enright Forgiveness Inventory: Sampler set, manual, instrument, and scoring guide*. Menlo Park, CA: Mind Garden.
- Erkan, Z. (2015). Adaptation of the marital offence-specific forgiveness scale for use in a turkish cultural context. *Social Behavior and Personality*, 43(7), 1057–1070. Doi: 10.2224/sbp.2015.43.7.1057
- Ersanlı, K., & Vural Batık, M. (2015). Development of the forgiveness scale: a study of reliability and validity. *Turkish Studies-International Periodical for the*

- Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(7), 19–32. Doi: 10.7827/TurkishStudies.8201
- Exline, J. J., Baumeister, R. F., Bushman, B. J., Campbell, W. K., & Finkel, E. J. (2004). Too proud to let go: Narcissistic entitlement as a barrier to forgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 894–912. Doi: 10.1037/0022-3514.87.6.894
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). London: Sage Publications Ltd.
- Fincham, F. D., Beach, S. R., & Davila, J. (2004). Forgiveness and conflict resolution in marriage. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 72–81. Doi: 10.1037/0893-3200.18.1.72
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. *Journal of Marketing Research*, 18(3), 382–388. Doi: 10.1177/002224378101800313
- George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 25 step by step: A simple guide and reference* (15th ed.). New York, NY: Routledge.
- Griffin, B. J., Worthington, E. L., Jr., Davis, D. E., Hook, J. N., & Maguen, S. (2018). Development of the self-forgiveness dual-process scale. *Journal of Counseling Psychology*, 65(6), 715–726. Doi: 10.1037/cou0000293
- Griffin, B. J., Worthington, E. L., Jr., Lavelock, C. R., Greer, C. L., Lin, Y., Davis, D. E., & Hook, J. N. (2015). Efficacy of a self-forgiveness workbook: A randomized controlled trial with interpersonal offenders. *Journal of Counseling Psychology*, 62(2), 124–136. Doi: 10.1037/cou0000060
- Hair Jr, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2016). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Sage Publications.
- Hall, J. H., & Fincham, F. D. (2005). Self-forgiveness: the Stepchild of forgiveness research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(5), 621–637. Doi: 10.1521/jscp.2005.24.5.621
- Havare, A. Ö. ve Gizir C. A. (2020). Başkalarını affetme ölçeği ve kendini affetme ölçeği'ni türkçe'ye uyarlama çalışmaları. *HAYEF: Journal of Education*, 17(2), 150–175. Doi: 10.5152/hayef.2020.20011
- Helb, J. H., & Enright, R. D. (1993). Forgiveness as a psychotherapeutic goal with elderly females. *Psychotherapy*, 30(4), 658–667. Doi: 10.1037/0033-3204.30.4.658
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation*

- Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. Doi: 10.1080/10705519909540118
- Jacinto, G. A., & Edwards, B. L. (2011). Therapeutic stages of forgiveness and self-forgiveness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21(4), 423–437. Doi: 10.1080/15433714.2011.531215
- Kato, T. (2016). Effects of partner forgiveness on romantic break-ups in dating relationships: A longitudinal study. *Personality and Individual Differences*, 95, 185–189. Doi: 10.1016/j.paid.2016.02.050
- Kaya, Ö. S. (2019). Kişilerarası ilişkilerde affetme ölççeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 18(3), 1244–1259. Doi:10.17051/ilkonline.2019.611538
- Kim, J. J., Volk, F., & Enright, R. D. (2021). Validating the enright self-forgiveness inventory (ESFI). *Current Psychology*. Doi: 10.1007/s12144-020-01248-4
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). New York, NY: Guilford Press.
- Lam, L. W. (2012). Impact of competitiveness on salespeople's commitment and performance. *Journal of Business Research*, 65(9), 1328–1334. Doi: 10.1016/j.jbusres.2011.10.026
- Longo, Y., Coyne, I., & Joseph, S. (2018). Development of the short version of the scales of general well-being: The 14-item SGWB. *Personality and Individual Differences*, 124, 31–34. Doi: 10.1016/j.paid.2017.11.042
- Mauger, P. A., Perry, J. E., Freeman, T., Grove, D. C., McBride, A. G., & McKinney, K. E. (1992). The measurement of forgiveness: Preliminary research. *Journal of Psychology and Christianity*, 11(2), 170–180.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: theory, measurement and links to wellbeing. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 43–55. Doi: 10.1521/jscp.2000.19.1.43
- McCullough, M. E., Bono, G., & Root, L. M. (2005). Religion and forgiveness. In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Ed.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 394–411). New York, NY: Guilford Press.
- McCullough, M. E., & Witvliet, C., V. (2002). The psychology of forgiveness. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Ed.), *Handbook of positive psychology* (pp. 465–477). New York, NY: Oxford University Press.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Jr., Brown, S. W., & Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiveness in close relationships II: Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1586–1603. Doi: 10.1037/0022-3514.75.6.1586
- Menahem, S., & Love, M. (2013). Forgiveness in psychotherapy: The key to healing. *Journal of Clinical Psychology*, 69(8), 829–835. Doi: 10.1002/jclp.22018

- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). New York, NY: McGrawHill.
- Odacı, H., Kaya, F. ve Kınık, Ö. (2021). Genel iyi oluş ölçeği kısa formu'nun türkçeye uyarlama çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (52), 97–111. Doi: 10.53444/deubefd.841481
- Paleari, F. G., Regalia, C., & Fincham, F. D. (2009). Measuring offense-specific forgiveness in marriage: the marital offense-specific forgiveness scale (MOFS). *Psychological Assessment*, 21(2), 194–209. Doi: 10.1037/a0016068
- Pollard, M. W., Anderson, R. A., Anderson, W. T., & Jennings, G. (1998). The development of a family forgiveness scale. *Journal of Family Therapy*, 20(1), 95–109. Doi: 10.1111/1467-6427.00070
- Riek, B. M. (2010). Transgressions, guilt and forgiveness: A Model of seeking forgiveness. *Journal of Psychology and Theology*, 38(4), 246–254. Doi: 10.1177%2F009164711003800402
- Rye, M. S., Loiacono, D. M., Folck, C. D., Olszewski, B. T., Heim, T. A., & Madia, B. P. (2001). Evaluation of the psychometric properties of two forgiveness scales. *Current Psychology*, 20, 260–277. Doi: 10.1007/s12144-001-1011-6
- Sarıçam, H. ve Akın, A. (2013). Affedicilik Ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 37–46. <https://hayefjournal.org/en/affedicilik-olceginin-turkce-uyarlamasi-gecerlik-ve-guvenirlik-calismasi-16507>
- Serter, G. Ö. (2018). Üniversite öğrenimi gören öğrencilerin algıladıkları duygusal istismar ile affetme ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 1465–1484. Doi: 10.7827/TurkishStudies.14171
- Strelan, P. (2007). Who forgives others, themselves and situations? The roles of narcissism, guilt, self-esteem and agreeableness. *Personality and Individual Differences*, 42(2), 259–269. Doi: 10.1016/j.paid.2006.06.017
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics* (6th ed.). London: Pearson Education Limited.
- Taysi, E. (2007). Suça ilişkin kişilerarası motivasyonlar ölçeğini türk kültürüne uyarlama çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 10(20), 63–74. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TmprNE5qQXc>
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S. ... Roberts, D. E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313–359. Doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00311.x
- Toussaint, L., Kalayjian, A., & Diakonova-Curtis, D. (2017). Forgiveness makes sense: forgiving others enhances the salutary associations of meaning-making with

- traumatic stress symptoms. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 23(1), 85–88. Doi: 10.1037/pac0000187
- Toussaint, L. L., Williams, D. R., Musick, M. A., & Everson, S. A. (2001). Forgiveness and health: Age differences in a U.S. probability sample. *Journal of Adult Development*, 8, 249–257. Doi: 10.1023/A:1011394629736
- Tse, W. S., & Yip, T. H. J. (2009). Relationship among dispositional forgiveness of others, interpersonal adjustment and psychological well-being: Implication for interpersonal theory of depression. *Personality & Individual Differences*, 46, 365–368. Doi: 10.1016/j.paid.2008.11.001
- Wohl, M. J. A., DeShea, L., & Wahkinney, R. L. (2008). Looking within: measuring state self-forgiveness and its relationship to psychological well-being. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 40(1), 1–10. Doi: 10.1037/0008-400x.40.1.1.1
- Woodyatt, L., & Wenzel, M. (2013). Self-forgiveness and restoration of an offender following an interpersonal transgression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32(2), 225–259. Doi: 10.1521/jscp.2013.32.2.225
- Worthington, E. L., Griffin, B. J., & Provencher, C. (2018). Forgiveness. In J. E. Maddux (Ed.), *Subjective well being and life satisfaction* (pp. 148–167). New York, NY: Routledge.
- Worthington, E. L., Jr., Hook, J. N., Utsey, S. O., Williams, J. K., & Neil, R. L. (2007, October). *Decisional and emotional forgiveness*. Paper presented at the Positive Psychology Summit, Washington, DC, October 5, 2007.
- Worthington, E. L., Jr., Lavelock, C., vanOyen Witvliet, C., Rye, M. S., Tsang, J.-A., & Toussaint, L. (2015). Measures of forgiveness: Self-report, physiological, chemical, and behavioral indicators. In G. J. Boyle, D. H. Saklofske & G. Matthews (Eds.), *Measures of personality and social psychological constructs* (pp. 474–502). Elsevier Academic Press. Doi: 10.1016/B978-0-12-386915-9.00017-6
- Yurdugül, H. ve Alsancak Sırakaya, D. (2013). Çevrimiçi öğrenme hazır bulunuşluluk ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 391–406. <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/2420>

SUMMARY

Introduction

Forgiveness is giving up the right to act negatively, such as resentment and revenge, and instead, opting for showing compassion and love towards that person (Enright and Coyle, 1998). Self-forgiveness is defined as the process of letting go of a grudge against oneself for a crime (Wohl, DeShea and Wahkinney, 2008). In the literature, there are different definitions of self-forgiveness and different measurement tools. In this respect, it is thought that the Self-Forgiveness Dual Process Scale will contribute to the literature, since it evaluates self-forgiveness from a different perspective than other measurement tools and is a very time efficient measurement tool in terms of the number of items, and therefore, the adaptation of this tool into Turkish has been conducted. In this context, the present research aims to adapt the Self-Forgiveness Dual Process Scale developed by Griffin, Worthington, Davis, Hook and Maguen (2018) to Turkish culture and to analyze its validity and reliability.

Method

A total of 317 undergraduate students were recruited in the first sample, of whom 134 (42.3%) were male, 183 (57.7%) were female, and the mean age was 21.85 ($SD = 3.07$). The second sample consists of 129 (46.6%) males and 148 (53.4%) females, a total of 277 undergraduate students. The mean age was 21.29 ($SD = 2.10$). Personal Information Form, the Short Version of the Scales of General Well-Being, the Heartland Forgiveness Scale, and the Self-Forgiveness Dual Process Scale were utilized to collect data. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was conducted to test the factor structure of the Self-Forgiveness Dual Process Scale. The analyses were performed with the IBM AMOS 23.0 Program and SPSS 21.00. The construct, internal consistency, and split-half reliabilities were investigated to explore the reliability of the Turkish version of the Self-Forgiveness Dual Process Scale. Finally, the criterion validity of the Self-Forgiveness Dual Process Scale was investigated via its correlations with the Short Version of the Scales of General Well-Being and the Self-Forgiveness Subscale of the Heartland Forgiveness Scale.

Results

The results of the CFA showed that the two-factor structure was confirmed in university students in Turkish culture ($\chi^2 = 71.52$, $\chi^2/df = 2.24$, $CFI = .97$, $NFI = .95$, $SRMR = .045$, $RMSEA = .063$). It was also revealed that the factor loadings of the CFA model ranged from .45 to .87. Results regarding the convergent validity showed that the Average Variance Extracted (AVE) values of the subscales were between .41 and .61, and one of these two values was greater than the critical value of .50 and the other was less than .50. Furthermore, the composite reliability values were found to be greater than both .70 and AVE values. Results about the divergent validity demonstrated that the square root of the mean-variance value explained by the Value Reorientation Subscale was .68, and the square root of the mean-variance value explained by the Esteem Restoration Subscale was .78. Since these values were greater than the correlation between the two subscales, $r = .34$, the discriminant validity was concluded to be satisfactory.

Finally, the internal consistency reliability coefficient was found as Cronbach $\alpha = .76$ for the Value Reorientation Subscale and Cronbach $\alpha = .87$ for the Esteem Restoration Subscale. The analyses regarding the criterion validity revealed that both subscales have significant positive correlations with general well-being and Heartland self-forgiveness.

Discussion

In the present study, it was seen that the factor structure of the Turkish version of the Self-Forgiveness Dual Process Scale was confirmed by university students. According to the results, it was determined that the factor loadings of the scale were between .45 and .87. The factor loadings of the original scale were between .55 and .81 (Griffin et. al, 2018). Therefore, it can be concluded that the results of the present study show similarity with the results in the original study.

In order to examine the criterion validity of the Self-Forgiveness Dual Process Scale, correlations between its subscores, general well-being, and self-forgiveness subscore of the Heartland Forgiveness Scale were calculated. It was observed that the general well-being and Heartland self-forgiveness scores increase in parallel with self-forgiveness subscores. These results draw similarities with the evidence indicating that the subscores of the self-forgiveness were positively correlated with both Heartland self-forgiveness (Kim, Volk, and Enright, 2021) and general well-being (Çelik and Serter, 2017; Datu, 2014; Serter, 2018; Thompson et al., 2005; Toussaint, Williams, Musick, and Everson, 2001; Yao, Chen, Yu, and Sang, 2017). Hence, it can be concluded that the current results support the literature.

The results of the Self-Forgiveness Dual Process Scale demonstrated that the internal consistency reliability coefficients of the subscales were between .76 and .87. The findings of the original study were between .83 and .86 (Griffin et al., 2018). Therefore, the evidence in the present research was similar to the original study. In conclusion, the Self-Forgiveness Dual Process Scale is a valid and reliable psychometric measurement tool that can be utilized by researchers willing to research self-forgiveness.

ORCID

Feridun KAYA ORCID 0000-0001-9549-6691

Hatice ODACI ORCID 0000-0002-2080-6269

Fatih AYDIN ORCID 0000-0002-7399-1525

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teřekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Bayburt Üniversitesi Etik Komisyonunun 31.05.2021 tarih ve 2021/104 sayılı onayı ile yürütülmüştür. Etik kurul izni Ek'te sunulmuştur.

Ek: 1

	<p>T.C. BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU KARARI</p>
<p><i>Karar Sayısı : 2021/104</i></p>	<p><i>Karar Tarihi : 31/05/2021</i> <i>Oturum Sayısı : 08</i></p>
<p>Üniversitemiz Etik Kurulu tarafından Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Bayburt Eğitim Fakültesi Dekanlığı'nın 04.05.2021 tarihli ve E-79126184-050.99-14635 sayılı yazısına istinaden, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Bayburt Eğitim Fakültesi Dekanlığı Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalında görev yapan Dr. Öğr. Üyesi Feridun KAYA'nın, "Kendini Affetme İkili Süreç Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması" başlıklı araştırma önerisi üniversitemiz etik kurulu tarafından incelenmiş olup, toplantıya katılan kurul üyelerince araştırmanın etik ilkelere uygun olduğuna oy birliğiyle karar verilmiştir.</p>	
<p>Prof. Dr. Mustafa ERGEMEN Kurul Başkanı</p>	

